

ğı altında ortaya koyduğu, ilim adamları, ibadet ehli, tasavvuf ehli ve servet sahiplerinden oluşan zümrelerle ilgili isabetli tahlilleri, İslâm düşünce tarihinde yüksek değerinde bir ahlâk ve dindarlık eleştirisiidir.

Türkçe'de gurur kelimesi "kendini beğenme, böbürlenme, kibir" mânasında kullanılmakta, bu tür duygular taşıyan kimseye de mağrûr denilmektedir (bk. KİBİR; UCB).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "ğrr" md.; *Li-sânü'l-'Arab*, "ğrr" md.; *Firûzâbâdî*, *el-Kâmûsü'l-muht*, "ğrr" md.; *Kâmus Tercümesi*, "ğrr" md.; M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "ğrr" md.; *Gazzâlî*, *İhya'* (Beyrut), III, 378-414; *Fahreddin er-Râzî*, *Mefâtihu'l-gayb*, IX, 126-127, 152; *İbn Müflih el-Makdisî*, *el-Âdâbü's-şer'iyye*, Kahire 1987, I, 132-135; *Ahmed eş-Şerbâsî*, "Hâdişü'l-ğurûr fi'l-Kur'an", *ME*, XXVII/4 (1955), s. 486-491.

MUSTAFA ÇAÇIRICI

GUSÜL

(الغسل)

Cünüplük, hayız ve nifas gibi hükmi kirlilik halinden kurtulmak için gerekli olan dinî temizlik.

Sözlükte "yıkamak, temizlemek" mânasında masdar ve "yıkama" anlamında isim olan gusûl (gusl) kelimesi terim olarak cünüplük, hayız ve nifas gibi hükmi kirlilikten temizlenme niyetiyle bütün vücudu su ile yıkamayı ifade eder. Türkçe'de "boy abdesti" ve bazı bölgelerde halk arasında "büyük abdest" olarak bilinir. Kur'an-ı Kerim'de bu temizlik bir âyette gusl (en-Nisâ 4/43), iki âyetle de tahâret (el-Bakara 2/222; el-Mâide 5/6: tetahhür) kökünün türevleriyle ifade edilmiştir. Hadislerde ise gusl ve igtisâl masdarlarının türevleri sıkça kullanılmıştır (bk. Wensinck, *el-Mu'cem*, "ğsl" md.).

Eski Mısır dininden Hinduizm'e kadar geleneksel dinlerde "mânevî kirlilik hali olarak kabul edilen bazı olaylardan kişinin su ile kendisini arındırması" anlamına gelen gusûl, maddî bir temizlikten ziyade kirlenme veya çiğnenen bir tabuyu onarmayı ifade eder. Bilinen ilk örneklerden biri eski Mısır'da doğumla ilgili olup kadın hamilelik sırasında ve doğumdan sonra toplam on dört gün bütün vücudunu kapsayacak şekilde yıkanır. Irak Sâbiîleri de (Mandeanlar) cinsî münasebetten sonra hem erkeğin hem de kadının yıkanmasını gerekli görürlerdi. Cinsî münasebetten sonra kadınların

gusletme geleneği Hindûlar arasında da yaygındır.

Yahudilik'te gusûl kavramı yeterince açık değildir. Kadınlar âdet (niddah) dönemi boyunca kirlî kabul edilmişlerse de (Levililer, XV/19 vd., XVIII/19) Eski Ahid'de bu durumdaki kadınlar için gusle benzeyen bir arınma vasıtası belirtilmemiştir. Fakat cinsî münasebette bulunan erkek ve kadının su ile yıkanması istenmiştir (Levililer, XV/16-18). Hristiyanlık'ta vaftiz müessesesi bulunmakla birlikte İslâm'daki gusûl kavramına tekabül eden herhangi bir uygulama görülmemektedir.

İslâm dininde, "Eğer cünüpseniz iyice temizlenin" (el-Mâide 5/6); "Temizleninceye kadar onlara -hayızlı kadınlara- yaklaşmayın" (el-Bakara 2/222) meâlindeki âyetlerin kısmen kapalı ifadesi Hz. Peygamber'in sözleri ve uygulamaları ile açıklığa kavuşturulmuş (ilgili bazı hadisler için bk. Buhârî, "Gusûl", 28; Müslim, "Hayız", 87, 88; İbn Mâce, "Tahâret", 111; Ebû Dâvûd, "Tahâret", 84), cünüplük halinde veya hayız ve nifas sonrasında gusletme âkil bâliğ olan her mükellefe farz kılınmıştır. Cünüplük, hayız ve nifas hali literatürde "hükmi kirlilik" veya "büyük hades" olarak adlandırılmış ve konuyla ilgili hadislerden de hareketle bu durumda olanların gusledip temizleninceye kadar namaz kılmaları, camiye girmeleri, Kur'an'a dokunmaları veya onu okumaları, Kâbe'yi tavaf etmeleri câiz görülmemiştir.

Gusûlde bütün vücudun kuru bir yer kalmayacak şekilde tamamen yıkanması şarttır. Hanefî ve Hanbelîler'e göre ağız ve burnun içi beden (yüzün) dışından sayıldığı için gusûlde ağza su almak (maz-maza) ve burna su çekmek (istinşâk) suretiyle buraları yıkamak da farzdır. Bu sebeple guslün ağza su almak, burna su vermek ve bütün vücudu kuru yer kalmayacak şekilde yıkamak şeklinde üç farzının bulunduğu belirtilir. Mâlikî ve Şâfiîler ile Şa'dan Ca'ferîler'e göre ise ağız ile burnun içi beden dışından sayılmadığı için gusûlde yıkanmaları farz değil, sünnettir. Gusûlde niyet Hanefîler'e göre sünnet, diğer mezheplere göre farzdır. Vücudu ovalamak Mâlikîler'e ve Şâfiî fakihlerinden Müzenî'ye göre farzdır; ayrıca gusle besmele ile başlamak da Hanbelîler'e göre farzdır.

Guslün sünnetleri de şunlardır: Cünüplükten dolayı yıkanmaya niyet etmek, besmele ile başlamak, elleri üç kere yıkamak, avret yerlerini ve varsa bed-

nindeki pislîği yıkamak, namaz abdesti gibi abdest almak, parmaklarla saçları tarar gibi yaparak suyun saç köklerine ulaşmasını sağlamak, önce sağ omuza, sonra da sol omuza su döküp bütün bedeni ovalamak, her organı üç kere yıkamak ve gusûl esnasında bu sıraya riayet etmek.

Gusûl "mutlak su" denilen nehir, pınar, kuyu, deniz ve yağmur suları ile yapılır. Gusûlde aslolan bütün vücudu yıkamak olduğuna göre saç, sakal, bıyık ve kaşların yıkanıp diplerinin ıslatılması, saçlarını yıkamaları hem de diplerine suyu ulaştırmaları gerekir. Saçları örgülü olanların ise saçlarını çözmeden sadece diplerini ıslatmaları yeterli ise de Hanbelîler hayız ve nifas sebebiyle gusûlde örgülü saçın çözülmesini gerekli görürler. Ayrıca küpe deliklerinin ovalanarak, dar yüzüğün oynatılarak suyun buralara ulaşması sağlanmalıdır.

Bedeninde yara bulunan kişi yaranın üzerindeki sargıyı çıkararak yıkanır; yıkama yaraya zarar verirse sargının üzerine mesheder, bu da zarar verirse mes-hetmez. Yıkandıktan sonra abdesti bozacak bir şey meydana gelirse sadece abdest bozulur. Gusûl yapması gereken bir kimse bedenindeki pislikleri giderdikten, ağzına ve burnuna su aldıktan sonra deniz ve ırmak gibi yerlere girecek olursa gusûl yapmış sayılır.

Gusûl gerektiren hallerden cünüplük, meninin cinsî bir zevkle (şehvetle) tenâsül organından çıkmasıyla oluşur. Bunun rüyada veya uyanırken hâsıl olacak cinsî bir arzudan veya herhangi bir heyecandan ileri gelmesi mümkündür. Bu hallerde ve ayrıca meni gelmesi bile cinsî münasebette bulunma durumunda hem erkek hem de kadına gusûl farzdır (bk. CENÂBET; CİMÂ). Uyandığı zaman düşünün azdığını hatırlamadığı halde çamaşırının meni ile kirlendiğini gören kimse de cünüp sayılır. Bunun aksine ihtilâm olduğunu sandığı halde çamaşırı kirlenmeyen kimsenin gusûl yapması gerekmez. Hanefîler'le Ca'ferî fakihlerine göre cünüp olan kimsenin, idrar yolundaki meni kalıntılarının temizlenmesi için bir süre beklemesi veya küçük abdestini yapması gerekir. Bunu yapmadan gusletmesi halinde gusûlden sonra gelen meniden dolayı yeniden yıkanması icap eder. Hanbelî ve Mâlikîler'e göre ise bu durumda yeniden gusûl gerekmez. Şâfiîler'le Ca'ferî fakihlerine göre, ister şehvetle ister şehvetsiz olsun te-

nâsül organından gelen meni yıkanmayı gerektirir; diğer mezheplere göre ise guslün vâcip olması için meninin şehvetle gelmesi şarttır. Cinsî heyecan sebebiyle tenâsül organından gelen ince, beyazımtırak sıvı ile (mezi) bazan idrardan sonra gelen katı ve mat renkteki sıvı (vedî) guslû gerektirmeyip sadece abdesti bozar.

Hayız ve nifas kanlarının kesilmesiyle veya hayız ve nifas hali için öngörülen âzami sürenin sona ermesiyle (bk. HAYIZ; NİFAS) gusûl gerekli olur. Bu süreyi aşan kanamalar özür hali (istihâze) sayıldığından bu tür kanamaların sona ermesi halinde gusletmek farz değil müstehap görülmüştür. Öte yandan hayız ve nifas halinin mi yoksa bu halin sona ermesinin mi guslû gerekli kıldığı fakihler arasında tartışmalı olmakla birlikte bu görüş ayrılığının istisna ve ayrıntı sayılabilecek bazı durumlar dışında önemli bir amelî sonucu yoktur.

Bazı Mâlikîler hariç fakihlerin çoğunluğuna göre ölünün yıkanması da farzdır (farz-ı kifâye). Yeni müslüman olan bir kimsenin sırf bu sebeple gusletmesi Mâlikî ve Hanbelîler'e göre vâcip, Hanefî ve Şâfiîler'e göre ise müstehaptır. Bu sayılanlar dışında sünnet veya müstehap olan gusûl çeşitleri de vardır. Meselâ cuma ve bayram namazları öncesinde, ihrama girerken ve Arafat'ta vakfe için yıkanmak sünnettir. Ergenlik yaşına ulaşan, kan aldırın, cenaze yıkayan, baygınlıktan ayılan, Berat ve Kadir gecelerini ihya etmek isteyen kimselerle Mekke ve Medine'ye gireceklerin, Müzdelife'de vakfe, ayrıca ziyaret tavafı veya herhangi bir tavaf yapacakların, ay ve güneş tutulması (husûf ve kûsûf) namazlarını kılacakların gusletmeleri ise müstehaptır.

Abdest gibi gusûlde de başlı başına maddî temizlenme ve tıbbî bir fayda gözetme özelliğinden çok mânevî ve hükûmî temizlenme ve arınma vasıtası olma özelliği hâkimdir. Cünüplük, hayız ve nifas dinî literatürde büyük hükûmî kirlilik olarak anılması bu durumdaki kimselerin necis sayıldığını ifade etmez. Bu tabir onların namaz, Kâbe'yi tavaf, Kur'an'a dokunma, camiye girme gibi belirli ibadetleri yapmak için gerekli ruhî ve mânevî hazırlığa sahip olmadığı anlamına gelir. Bundan dolayı cünüp kimsenin oruca devam etmesi veya namaz vaktine kadar yıkanmayı geciktirmesi günah sayılmayıp namazın vücûbiyet vakti öncesinde gusletmesi farz görülmüş, fa-

kat henüz namaz vakti gelmeden, hatıta mümkünse cünüplük halinin hemen arkasından boy abdesti alarak bu durumdan bir an önce kurtulması ise tavsiye edilmiştir. Şah Veliyyullah da cinsî münasebetin nefsi, çok yemekten ve diğer nefsanî arzulardan daha fazla kirlendiğini, guslün nefsi ikaz edip eğittiğini ifade ederken (*Hüccetullâhi'l-bâliga*, I, 211-212) bu yıkanmanın kişiye kazandıracığı mânevî ve ruhî arınmaya dikkat çekmek istemiştir. Bunun yanında guslün kişiye sağlayacağı maddî temizlik, biyolojik ve tıbbî faydalar da kayda değer bir önem taşır. İslâmî öğretilerde, guslün sadece belli hallerde gereken dinî bir mecburiyet olarak değil kişinin toplum içine karışıp diğer insanlarla yer arada bulunacağı, maddî temizlenmeye ve mânevî-ruhî hazırlığa ihtiyaç duyacağı birçok durumda alınması gereken bir tedbir, ahlâkî-insanî bir ödev ve fazilet olarak sunulması ve İslâm toplumlarında bu yönde bir geleneğin hâkim olması bu anlayışın sonucudur.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-‘Arab, "ğsl" md.; Tehânevî, *Keşşâf*, II, 1098; Wensinck, *el-Mu‘cem*, "ğsl" md.; Buhârî, "Gusûl", 28; Müslim, "Hayız", 87, 88; İbn Mâce, "Tahâret", 111; Ebû Dâvûd, "Tahâret", 84; Cezîrî, *el-Mezâhibü'l-erba‘a* (Kahire), I, 105-122; Ebû Ca'fer et-Tûsî, *el-Mebsû‘ fî fikhil-İmâmîyye*, Tahran 1387, I, 27-30, 40-69; Se-rahsî, *el-Mebsû‘*, I, 44-90; Kâsânî, *Bedâ‘i‘*, I, 34-38; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, I, 38-55; İbn Kudâme, *el-Muğnî* (Herrâs), I, 198-230; Nevevî, *el-Mecmû‘*, I, 130-193; Beyzâvî, *el-Ğâ-yetü'l-kuşvâ* (nşr. Ali Muhyiddin el-Karadâğî), Kahire 1980-82, II, 221-225; İbnü'l-Hümâm, *Fet-hu'l-kadîr* (Kahire), I, 50-60; Şah Veliyyullah ed-Dihlevî, *Hüccetullâhi'l-bâliga*, Beyrut 1990, I, 211-212; Şevkânî, *Neylül-evfâr*, I, 257-298; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, I, 102-120; M. Kâ-zım et-Tabâtabâî, *el-‘Urvetü'l-vuşkâ‘*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Mesîre), I, 112-127; Zühaylî, *el-Fık-hü'l-İslâmî*, I, 358-391; A. Kevin Reinhart, "Impurity / No Danger", *History of Religions*, XXX/1, Chicago 1990, s. 15-16; B. H. Throck-morton, "Ablution", *IDB*, I, 12; Kasım Kufralı, "Gusûl", *İA*, IV, 830-831; G. H. Bousquet, "Ghusl", *EJ²* (İng.), II, 1104; R. Posner, "Ablu-tion", *EJd.*, II, 82-85; H. J. Drijvers, "Ablution", *ERE*, I, 9-13; *Mu.F.*, VIII, 58-64, 82-85; XV, 73; "Gusl", *Mu.F.*, XXXI, 194-217.

MEHMET ŞENER

GUTGAŞINLI İSMAİL BEY

(bk. İSMAİL BEY, Gutgaşinli).

GÜYENDE

(bk. HÂNEDE).

GUZ

(bk. OĞUZLAR).

GUZEYYE bint CÂBİR

(bk. ÜMMÜ ŞERİK).

GÜDÜK MİNARE

Sivas'ta

Eretnaoğulları devrine ait türbe.

Eretnaoğulları'nın kurucusu Alâeddin Eretna tarafından 1347'de ölen büyük oğlu Şeyh Hasanbeg için yaptırılmıştır. Şehrin hemen hemen tam ortasında yer almakta olup bugün iyi durumdadır. Dikilitaş mahallesi Atatürk caddesi üzerinde bulunan ve üstü yıkılmış bir minareye benzetilen şeklinden ötürü bu adla anılan türbe Dabas Tekkesi olarak da bilinmektedir. Yapı, kesme taştan kübik bir alt kısım ile onun üzerine oturan silindirik bir tuğla ikinci kısımdan teşekkül etmiş ve üstü konik bir külâhla örtülmüştür. Silindirik kısma geçiş tuğladan örülmüş iri Türk üçgenleriyle sağlanmıştır. Bazı bilim adamlarınca, güney cephesinin iki köşesindeki boşluklarda birer sütunçe bulunduğu kabul edilmektedir. Türbenin ortasında yer alan dikdörtgen lahdin üzerindeki altı parça ha-

Güdük Minare - Sivas

